

мають Кишинів та Мінськ, а найменш сприятливі – Київ та Москва. Чому саме найменш сприятливі, – тому що у даному випадку проводилася відносна оцінка параметрів міста, а не абсолютна, що свідчить лише про те, що дані міста у порівнянні з іншими столицями мають менш сприятливі умови здійснення туристичної діяльності.

Висновки. Таким чином, важливим елементом в оцінці туристичної діяльності столичних міст Європи є оцінка умов її здійснення. Дані умови поділяються на дві групи факторів – економічні та соціально-екологічні. Дані фактори можуть впливати на розвиток туризму в тому чи іншому місті прямо або опосередковано. Безпосередньо впливають на розвиток туризму цінний та криміногенний фактор. Більша частина столичних міст Європи має сприятливі умови здійснення туристичної діяльності, лише столиці країн Східної Європи замикають даний рейтинг, що свідчить про нестабільність в економічній та соціальній сферах даних країн і може виступати лімітуючим фактором для розвитку міжнародного туризму на даній території.

1. Бриггс С. Маркетинг в туризме: Пер. со 2-го англ. Изд. – К.: Знання- Прес, 2005 г. 357 с.
2. http://pr-club.com/PR_Lib/pr-papers/neskoromnaya.doc
3. www.eurostat.com
4. <http://www.tourlib.columb.net.ua/Statti/Tourism /cherevichko.html>
5. www.cia.gov/cia/publications/factbook
6. http://www.statistik-portal.de/statistik-portal/en/cn_jb15_jahntah
7. www.tob.co.yu

УДК 911.3

Капланець М.М.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКИХ ГІР НА ПРИКЛАДІ ТРЬОХ КРАЇН: УКРАЇНИ, СЛОВАЧЧИНИ, ПОЛЬЩІ

У статті досліджено розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатських гір на прикладі трьох країн: України, Словаччини та Польщі. Розглянуто їх історико-культурний, природний потенціал, а також розвиток інфраструктури.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний потенціал, Карпатські гори, історико-культурний та природний потенціал

В статье исследовано развитие рекреационно-туристического потенциала Карпатских гор на примере трех стран: Украины, Словакии и Польши. Рассмотрен их историко-культурный, природный потенциал, а также развитие инфраструктуры.

Ключевые слова: рекреационно-туристический потенциал, Карпатские горы, историко-культурный и природный потенциал

The article is devoted to the development of recreational and tourist potential of the Carpathian mountains as an example of three countries: Ukraine, Slovakia and Poland. We consider their historical and cultural, natural potential and infrastructure development.

Вступ. Карпати мають багатий ресурсний та історико-культурний потенціал який в поєднанні з вигідним географічним положенням є ваговою передумовою розвитку рекреаційно-туристичної індустрії.

На території Карпат розвинуті оздоровчо-лікувальний туризм, гірськолижний спорт та відпочинок, пішохідні види туризму різної категорії складності і напрямів: екологічного та сільського.

Актуальність. Історично склалося що Карпатські гори територіально розташовані у декількох Європейських державах, в тому числі і в Україні. Дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатських гір в цих країнах дозволить визначити можливості рекреаційних ресурсів у туристичній сфері та перейняти їх успішний досвід для покращення туристичної інфраструктури українських Карпат.

Виклад основного матеріалу. Карпати – гірська система на сході Центральної Європи, на території України, Угорщини, Чехії, Польщі, Словаччини, Румунії, Сербії та Австрії. Простягається від околиць Братислави до Залізних Воріт на 1 500 км, утворюючи опуклу дугу, що замикає Середньодунайську рівнину.

Орографічно виділяють Західні Карпати, Східні Карпати (частина яких — так звані Українські Карпати), Бескиди, Південні Карпати, Західні Румунські гори і Трансільванське плато.

Назва «Карпати» походить від албанського *karpat* (камінь), а дакійське могло означати «гора». Давнє польське слово «кагра» означає значні нерівності, підводні каміння, значні стовбури, або коріння. Від можливого дакійського значення – «гори», може походити назва народу – «карпи» – «ті хто живуть в горах», які населяли Карпати за часів Римської імперії.

Карпатські гори відносно молоді, – їм понад 25 мільйонів років. Переважаючи висоти Карпат 800-1200 м, найбільша висота – 2 655 м (гора Герлаховскі штіт в Татрах), в Україні – гора Говерла (2 061 м). Найбільша ширина – 430 км. Карпатські гори умовно поділяються на такі частини: Зовнішні Західні Карпати; Внутрішні Західні Карпати; Зовнішні Східні Карпати; Внутрішні Східні Карпати; Трансільванські Альпи (Південні Карпати); Західні Румунські Карпати; Трансільванське плато; Сербські Карпати. [2] Докладніше розглянемо рекреаційно-туристичний потенціал словацьких, польських та українських Карпат.

Словацькі та польські Карпати. Польська та словацька сторона гір знаходяться під охороною словацьких і польських Татринських національних заповідників (Tatranský národný park; TANAP и Tatrzański Park Narodowy відповідно). У 1993 р. Татри були занесені до списку біосферних заповідників ЮНЕСКО (*Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, скорочено ЮНЕСКО — міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо*).

Сьогодні Татри відкриті для туристичних мандрівок, а також для гірськолижного спорту. Туристичним центром з польської сторони є город Закопане, зі словацької – Попрад.

Частина Західних Карпат, на кордоні Словаччини та Польщі має назву *Високі Татри (Татри)*. Цей гірській масив простягається із заходу на схід, між долиною річки Ваг на півдні та річкою Раба на півночі. Найвища точка – гора Герлаховський Штит (2655 м) на території Словаччини, що є найвищою горою країни. Тут же знаходяться й інші високі вершини: друга за висотою гора в Словаччині – Ломницький Штит (2632 м) та найвища точка Польщі – гора Риси (2499 м).

Назву «Високі Татри» має також місто, розташоване в горах на території Словаччини. Населення міста складає 5,5 тис. жителів.

Малі Карпати – гірський масив в Словаччині, частина гірської системи Карпат.

Масив простягається з північного сходу на південний захід, від Білих Карпат до річки Дунай, між долинами річок Морава на заході та Ваг на сході. На півночі хребет переходить безпосередньо в Білі Карпати. Найвища точка – 768 м. (г. Заруби). На південному краї розташована столиця Словаччини - Братислава.

Крім того на кордоні Чехії та Словаччини знаходиться гірський масив *Явірники* (словацк. Javorníky), у західній Словаччині та східної Моравії, частина Словацько-Моравський Карпат, а також *Білі Карпати* (словац. Biele Karpaty, чеськ. Bílé Karpaty) – гірський масив, частина Західних Карпат (Словацько-Моравські Карпати). [1]

Словацький Карпати. У невеликій Словаччині зареєстровано майже півтори тисячі мінеральних і термальних джерел. А курортів - понад двадцяти. Словацькі курорти добре відомі в світі і користуються популярністю. Словацька бальнеологія має столітні традиції, хороші природні фактори, кваліфікований медичний персонал.

Найбільш відомі та популярні санаторно-лікувальні міста Словаччини це:

Турчанське Тепліце – в якому цілюща мінеральна вода придатна для лікування нирок і сечових шляхів, захворювань рухового апарату та нервової системи, остеопорозу, ускладнень, пов'язаних з проблемами жовчного міхура і кишечника, а також при деяких типах ниркових каменів.

Бардеївське-Купеле – сприятливі кліматичні умови, повітря насичений запахом густих хвойних лісів і 10 бікарбонатно-хлоридних, натрієвих і карбонатних мінеральних джерел сприяють успішному лікуванню захворювань, що розвинулись внаслідок порушення обміну речовин, розладів залоз внутрішньої секреції, захворювань дихальних шляхів (крім туберкульозу), системи кровообігу, травної системи.

Раєцке Тепліце - цілющі джерела з термальною гіпотонічною водою температурою 38°C, відомі ще з 14-го століття і використовуються при лікуванні запальних і дегенеративних захворювань рухового апарату, суглобів, хребта, нервових та професійних захворювань.

Бойніце – 9 джерел з двокарбонатною і кальцієво-магнієвої водою з температурою 28-52°C що лікують захворювання рухового апарату, нервових та професійних захворювань.

Пієштяни - курорт завоював популярність завдяки цілющому впливу сірчано-карбонатної і кальцієво-магнієвої води температурою 69,5°C, сірчаного бруду, якісного медичного обслуговування і громадського життя. На сьогодні курорт Пієштяни популярний також завдяки лікуванню пацієнтів що лікуються після травм, при сколіозі, захворюваннях хребта, ревматоїдному артриті, хвороби Бехтерева і т.д. [5]

Тренчанське Теплице – тут лікують захворювання рухового апарату, хребта, нервової системи, псоріаз. У комплексному лікуванні широко використовується термальна сульфатно-бікарбонатна, кальцієво-магнієва, сірчана, мінералізована вода температурою 37-40,2°C, мінералізований фанго-бруд і якісний верховий торф. Крім санаторного лікування у Словаччині дуже багато цікавих місць для мандрівок. Так, на території Малих Карпатах є цікаві печери. Печера Дріни, що досягає в довжину 680 м та Дерава Скала що зберегла свідчення про перебування тут людини в епоху неоліту. В Малих Карпатах велика кількість старовинних замків а також Кельтське городище Молпир. Найбільш відомі замки: замок у Модри (м. Будмерице), збудований у 1889 р. Сьогодні він належить Союзу Словацьких Писменників; Смоленицький замок (селище Трнав), збудований у XIV ст. як сторожова вежа у гірського перевалу Яблониця-Трстин. На сьогодні він належить Словацькій Академії наук; [6] Червений Камінь (селище Часта), збудований у XIII ст. Сьогодні в замку музей меблів. [7] Багато замків на сьогодні зруйновані.

Найбільш відомі курорти Словаччини це: Ломницький Штит – туристичний курорт, що відомий не тільки у Словаччині, а й у Східній Європі. Для підйому на вершину діє канатна дорога. Особливо відчайдушні туристи можуть дістатися на вершину штиту пішки по спеціально прокладених доріжках. Спуститись з гори можна за допомогою гірського велосипеда влітку, або лиж взимку; Попрад – курорт що розташований в долині між Високими і Низькими Татрами. Звідусюди він оточений лісами. На півночі знаходиться Татранський народний парк, на півночі – парк Словацький рай. На північному сході розташовано Пієнінський народний парк з річкою Дунаєць.

В Попрадї безліч природних термальних і мінеральних джерел, поряд з якими виникли курорти Ружбахи та Старолубовнянський, а також аквапарки у Попрадї і Врбові. [7]

Смоковець – найстаріший курорт Словаччини, об'єднує Новий, Старий, Гірський і Долинний Смоковець. В околицях курорту створені чудові умови для зимових видів спорту - катання на ковзанах, альпінізм, бігові лижі, безсумнівне задоволення доставить і дітям і дорослим катання на санках. Краща саночна траса протяжністю більше 2 км з перепадом висот 250 м знаходиться в Старому Смоковці.

Татранська Ломніца – відоме місце відпочинку і влітку, і взимку. Відправна точка багатьох туристичних маршрутів. Курорт працює з 1872 року. Лижним центром Татранської Ломниці є маленьке селище Скальнате Плесо (1750 м). Тут зазвичай буває першокласний сніг і гарантоване катання до початку травня. Штребське Плесо – це самий високогірний курорт Високих Татр. Він розташований на березі однойменного високогірного озера на висоті 1355 м над рівнем моря. Крім гірськолижного відпочинку на курорті є моливості санаторного лікування хвороб дихальної системи. Подбанске – цей популярний курорт розташований на кордоні Західних і Високих Татр на висоті 940м. Незабутнє враження залишають незаймана природа Національного парку і чарівний вид на гору Кривань (2494м) – символ Високих Татр. [8]

Польські Карпати. На території Польщі знаходяться західні та східні Карпати. На території Польщі знаходиться багато парків і заповідників. З них: *Баб'є-Гурський біосферний заповідник.* Він розташований у Високому Бескиді, що належить до Західних Бескид. Враховуючи важливе екологічне і народногосподарське його значення у 1977 р., він був включений у світову мережу біосферних заповідників.

В заповіднику розташована туристична база, і на його території організована мережа туристичних стежок довжиною 31 км (0,5 км/км²). Протягом року у заповіднику буває до 40 тис. відвідувачів. Основна їх частина – це шкільна молодь і студенти, які відвідують парк з дидактичною метою. Природничий музей і дві науково-дидактичні стежки допомагають їм ознайомитись із закономірностями висотного розчленування біогеоценозів, функціонуванням паркових екосистем, їх багатою флорою і фауною.

Татранський національний парк. Створений ще у 1939 р. Польський Татранський національний парк охоплює північні схили Високих і Західних Татр від підніжжя гір (біля 800 м) до найвищої вершини Риси (2499 м). Парк дуже інтенсивно використовується для туризму та рекреації. На його території діє канатна дорога, є два підйомники для лижного спорту, кілька лижних трас. Відвідувачів обслуговують два гірські готелі, сім туристичних притулків, дев'ять ресторанів та буфетів, два паркінги для автомашин. Загальна довжина туристичних шляхів становить 240 км (1,07 км/км²). Щорічно його відвідує понад 2 млн туристів.

Пієнінський національний парк. Територія парку займає центральну частину Пієнінської кліппенової зони від висоти 425 м до найвищої точки Пієнін – гори Три Корони (982 м). Його площа становить 2421 га, з якої 1763 га займають лісові формації. Парк був створений ще в 1930 р. на площі 736 га; в 1954 р. він був значно розширений і одержав новий юридичний статус. Територія парку інтенсивно використовується для рекреації й туризму. Проводяться також дидактичні студентські та шкільні екскурсії. Загальна довжина туристичних та дидактичних стежок становить 25 км (1 км/км²). Щороку парк відвідує близько 65 тис. туристів.

Безпосередньо за парком розташовано кілька популярних в туристичному аспекті місцевостей з великою базою для відпочинку. Для задоволення зростаючих потреб населення поруч з парком організовано два туристичні приюти. Для мандрівників що зацікавлені історичними місцями буде дуже цікаво відвідати селища Хохолув, Буковина Татжанська, дерев'яний костел Дембне Подхалянске, район Спиша і Пенінз рицарськими замками та музеї (музей Орденк сміху, музей старовинних вагонів і локомотивів). Для дітей буде цікаво відвідати м. Антолувку з термальним басейном, сімейний парк в м. Рабки Найбільш відомі польські курорти це: Закопане – самий популярний гірськолижний курорт, на якому розташований самий великий гірськолижний трамплін в країні – Велька Крокев. Всього в Закопане біля 10 гірськолижних комплексів. В центрі Закопане розташовані комплекси Анталувка, Козинець и Губалувка.

Завдяки вдалому розташуванню Закопане, туристи можуть поєднати активний відпочинок з пізнавальним. Звідси можна поїхати на екскурсію до Кракова, відвідати Старе місто, королівський замок Вавель і Краківський зоопарк, можуть відправитися на соляні копальні у Велічку або на півний завод в Живець. А прямо в Закопане можна піднятися на вершину Губалувки, де є оглядовий майданчик з видом на місто і гори. Тут же можна по засмагати на спеціальному майданчику . [9] Однак, разом з великою популярністю курорт Закопане має і недолік який впливає з його достоїнств. Курорт дуже популярний, і збирає величезні натовпи туристів, в результаті замість катання доводиться «відпочивати» в нескінченних чергах. Тому все більше туристів їдуть в навколишні села, де для них щороку створюються нові зручні траси. Хороші умови для гірськолижного спорту створені і в сусідніх селах і розташованих поруч курортах – Буковина Татжанська, Бялка Татжанська, Поронін.

Українські Карпати. Рекреаційні ресурси Карпат оцінюються як найперспективніший регіон для відпочинку та лікування упродовж всього року [10]. Розташовані в центральному секторі карпатської дуги Українські Карпати включають значну частину Східних Карпат, сполучаючи таким чином Західні і Південні Карпати. Українські Карпати – рекреаційний регіон України, в якому зосереджено значну частину рекреаційного потенціалу країни. Це мінеральні води, родовища озокериту і лікувальних грязей, чисте повітря, багата рослинність гірських ландшафтів Карпат і їх передгір'я, які створюють умови для розвитку сітки курортів та туристичних закладів. Сьогодні структура рекреаційного комплексу регіону складається з санаторно-курортного лікування (39%), туризму (38%) і оздоровчого відпочинку (23%). Враховуючи нерівномірність природно-ресурсних баз, у регіоні можна виділити три райони: Прикарпатський і Закарпатський курортно-оздоровчі райони і Гірничо-Карпатський туристсько-оздоровчий район. В Українських Карпатах знаходиться Карпатський національний парк. Це перший на Україні національний парк, організований в 1980 р. на площі 50,3 тис. га. А також Національний парк «Сине вир». Тут на висоті 989 м знаходиться

найбільше в Українських Карпатах Синевирське озеро, назване народом «морським оком».[10]

Крім них на території Українських Карпат взято під охорону понад 400 менших за площею, але також цікавих у геолого-геоморфологічному, біогеографічному та народногосподарському відношенні природних об'єктів. Дуже цікавий Хустський заповідний масив «ДОЛИНА НАРЦИСІВ». Це унікальний ботанічний об'єкт, в якому охороняється один з найбільших осередків нарциса вузьколистого. Він розташований в урочищі Кіреші в околицях м. Хуст Закарпатської області.

Водоспад «Шипіт» вважається однією з найпопулярніших визначних пам'яток Закарпатської області. Розташований він приблизно в 10 км від залізничної станції Воловець, за селом Пилипець. Водоспад знаходиться між відрогом Великого Верху (1598 метрів над рівнем моря) і горою Гимба (1491 метрів над рівнем моря). [4] Закарпатський регіон має чи не найбільш густою мережею історико-культурних пам'яток у всій Україні. На території Карпатського територіально-рекреаційного комплексу налічується понад 125 тис. пам'яток археології, архітектури (більше 6 тис. перебувають під охороною), історії, працює близько сотні музеїв. Тут знаходяться ряд археологічних пам'яток міжнародного значення: стародавніх трипільських поселень на Дністрі, старослов'янські міста і ін. Багатовікова, складна і своєрідна історія краю, насичена різними історичними подіями, наклала відбиток на духовне життя народу, визначила характер пам'ятників культури. Останні, свідчать про героїчне минуле народу, його боротьби за соціальне і національне визволення. Ознайомлення з народною творчістю викликає у туристів і відпочиваючих не менший інтерес, ніж живописна природа краю. Карпатські області багаті унікальними творами зодчества. Практично всі вони доступні для показу туристам. Налічується багато цінних пам'яток архітектури. Це кам'яні фортеці, старовинні замки, дерев'яне зодчество з монументальним живописом та шедеврами декоративного мистецтва. Наприклад:

- село Колочаво – найбільше село на Закарпатті – знаходиться в міжміському районі Закарпатської області. Село вже звикло до численних груп туристів, адже це унікальне місце, де під відкритим небом зібрано шість музеїв, в тому числі музей «Старе село», проводилися зйомки фільмів і були написані твори чеської класики.
- Мукачівський замок що займає перше місце в конкурсі «7 архітектурних чудес Закарпаття». Цей легендарний замок є одним з найцінніших архітектурно-історичних пам'яток XIV-XVII ст.
- мисливський палац графів Шенборнів-Бугеймів в селищі Чинадієво. Виник він на місці старого мисливського замку, побудованого в першій половині VIII ст. [3]
- Греко-католицький кафедральний собор в заснований як римо-католицький 16 липня 1640. У лівій башті храму встановлений величезний дзвін «Іван» вагою в одну тонну, а в правій – тритонний дзвін. [4]

Найвідомішим курортом є Трускавець, який спеціалізується на лікуванні нервової системи, обміну речовин, різного роду отруєнь. Тут щорічно обслуговується більше 300 тис. чол. Другим по потужності і популярності є курорт Моршин, який в рік обслуговує більше 75 тис. чол. Так само відомі: Сходнінское, Келечин, Гірська Тиса і т.д.

Крім безпосереднього використання мінеральних вод, на курортах у лікувальних і оздоровчо-профілактичних цілях, здійснюється так само промисловий розлив мінеральних вод: «Нафтуса», «Олеська», «Бориславська», «Трускавецька-2 та ін. Важливе значення для оздоровлення місцевого населення мають санаторії-профілакторії, бази відпочинку, табори відпочинку для дітей. Існує багато туристичних баз, готелів, кемпінгів. Можна виділити такі як «Буковина», «Черемош», «Чернівці», «Джерела Карпат» і багато ін. У Карпатському рекреаційному регіоні освоєно більше 10 гірськолижних територій, в яких діє кілька десятків гірськолижних підйомників. До них відносяться: Буковель, Драгобрат, Ясена, Рахів, Славське, Подобовець, Ворохта і ін.

Буковель – сучасний популярний гірськолижний курорт європейського стандарту, який знаходиться в межах Карпатського національного парку. Готельний комплекс «Підгір'я» знаходиться на відстані 110 км від міста Івано-Франківська. Загальна тривалість трас становить 50 км. Курорт має розвинену інфраструктуру: вісім комфортабельних готельних комплексів «VIP-резиденція», «Едельвейс», «Буковель», «Шелтер», «Іріс», «Тавель», «Radisson Blu», шале «Хата Магната». Транспортне сполучення через гірську дорогу. [11]

Драгобрат – найвищий гірськолижний курорт України, Гірськолижні траси на Драгобраті цікаві лижникам з будь-яким рівнем кваліфікації, тут траси всіх рівнів складності - починаючи від учбових і закінчуючи екстремальними трасами для професіоналів. Драгобрат ще називають «Карпатська Сибір», так як сніг може лежати з листопада до травня, що є ідеальним місцем відпочинку як для екстремалів так і для початківців. Ясена – селище міського типу Рахівського району, Закарпатської області. До його складу входять с. Стебний, присілки Лопушанка, Свидовець, Ковелів. Гірськолижні траси Ясіня: гора «Костирівка» (500 м. від центру) – бугельний, 400 м., для початківців, урочище «Млаки» (2.6 км. від центру) – бугельний, 800 м., для початківців. У регіоні утворилося кілька найважливіших туристсько-екскурсійних вузлів. Це такі міста як Львів, Ужгород, Мукачево, Яремча, Коломия, Вижниця та ін. Однак, в останні роки у Карпатському регіоні значно зросла загроза виникнення екологічних аварій і катастроф. Тривогу викликає забрудненість ґрунтів регіону мінеральними добривами і пестицидами, чому значною мірою сприяє галузева спеціалізація його сільського господарства на виробництві овочів і технічних культур, а особливо-деяких ранніх сортів овочів і фруктів. Це може знищити цілющі заклади мінеральної води. Певну дестабілізацію в екологічну ситуацію регіону і курортних зон і на розвиток туризму в цілому вносить

необмежена вирубка лісів. Внаслідок збезліснення схилів активізуються зсувні процеси, збільшується кількість паводків на гірських річках, міняється мікроклімат.

Таким чином, екологічна ситуація в Карпатському регіоні є досить напруженою. Якщо врахувати туристичну цінність цієї території, то проблема її екологічної безпеки є однією з першочергових для практичного рішення. Природно-ресурсний потенціал Українських Карпат створює всі можливості для ефективного розвитку рекреаційного комплексу. Мальовничі низькогірні і високогірні ландшафти, рельєф і клімат, сприятливі для гірськолижного спорту та туризму, найрізноманітніші (і в тому числі - унікальні) мінеральні води зумовлюють високий рекреаційний попит на регіон. Однак не всі курорти відповідають міжнародним стандартам і умовам сервісу, інфраструктурному забезпеченню. В цілому рекреаційний потенціал регіону використовується тільки на 10-12%.

Висновок. Дослідивши розвиток туристичного потенціалу Карпатського субрегіону на прикладі трьох країн можна дійти такого висновку. Кожна країна має велику кількість природних та історичних ресурсів для розвитку туристичної сфери. Завдяки історичному, економічному і політичному впливу, розвиток туристичної сфери знаходиться в цих країнах на різному рівні. Вивчення досвіду туристичної сфери Карпатських регіонів країн-сусідів дасть можливість Україні більш якісно використовувати туристко-рекреаційні ресурси.

1. Географический энциклопедический словарь. Москва. «Советская энциклопедия». 1989. стор. 299
2. Стойко С. М., Єрмоленко Ю. А. Карпати очима допитливих. — Львів: Каменярь, 1976. — 96с.
3. Золоте кільце Закарпаття. Маршрут вихідного дня. ТДВ «Патент», 2012.
4. Туризм и развлечение. Закарпатье 2012. Туристический каталог-путеводитель.
3. <http://www.tpg.ua/Country.mvc/ShowMaterial/20>
4. <http://www.kcsmolenice.sav.sk/>
5. (оф сайт <http://www.snm.sk/?lang=eng§ion=home&org=10>)
6. http://slovakiaski.net.ru/resorts_177.html
7. <http://www.tpg.ua/Country.mvc/ShowMaterial/20>
8. http://slovakiaski.net.ru/resorts_178.html
9. <http://bookucheba.com/page/geographiya/ist/ist-9--idz-ax246--nf-47.html>
10. (<http://karpatu.com/index.php?task=razdel&id=17>)
11. <http://bukovel.com/>